

УДК 070.4

О. М. Левчук

Національний технічний університет України «КПІ»

СТАНОВЛЕННЯ КИЇВСЬКОЇ ШКОЛИ ЛІТЕРАТУРНОГО РЕДАГУВАННЯ ПРОФЕСОРА Р. Г. ІВАНЧЕНКА

Окреслюються базові характеристики організаційно-комунікаційного феномена — Київської наукової школи з теорії і практики літературного редагування, засади якої визначив, оформив напрями досліджень та створив організаційні передумови для студіювання наступникам завідувач кафедри видавничої справи та редагування НТУУ «КПІ» у 1989–2004 рр. професор Роман Іванченко (1929–2004).

Літературне редагування, видавнича справа, Київська школа

Доктор філології Р. Г. Іванченко протягом чверті століття інституційно окреслив для вітчизняних редакторів їх фахове середовище. Він маніфестував етичні, мовно-культурницькі та функціонально-організаційні засади редакторської праці як особливого різновиду комунікаційного посередництва. У виданні «Літературне редагування» (як підручник витримала три видання, починаючи з 1970 р.) та численних працях Роман Григорович перший з класичних філологів узагальнив чіткі, завбачливо вивищені критерії професійних редакторських дій у галузі, де словесне щомиті дотикається вселюдського.

Як «професійний читач», посередник між авторською волею й потребами масових та консолідованих аудиторій як у традиційних засобах масової комунікації, так і в новітніх — електронно-мережних медіях, літературний редактор початку ХХІ ст. незмінно повинен відповідно до опрацьовуваного ним твору узвзаємнювати позицію авторську, осібну, з нагальними потребами різних читачів (а нині ще й слухачів та глядачів). Зважаючи на гібридизацію окремих різновидів медій, сучасне редакторство — як спосіб фахового самовираження і як посередництво в комунікаційній презентації — дедалі все більше потребує універсалізму навиків по всьому світоглядно-культурному та інноваційно-технологічному спектрах. Тому вже для четвертого покоління, вихованих професором Іванченком редакторів, (і першого пожиттєвого, котрим Роман Григорович представлений з праць та розповідей) його знамениті вимогливість методиста й мовознавська професійна скрупульозність увиразнюють повсякчасну нагоду та готовність визначатися з принципових для нас усіх засад, дарма — наукові вони, громадські, національні чи фахово-прагматичні.

«Культура, Мова, Книга» було б накреслено на гербі «лицаря мови української» Р. Іванченка, якби в це високе достоїнство справді підносили за гідну — і людську й фахову — поведінку під навалою жорстких, брутальних, а часом відверто людожерських обставин побутування національно неіндифе-

рентного науковця в Україні другої половини ХХ ст. Певно, через ці обставини Р. Г. Іванченко, як визнав він сам в одному з інтерв'ю, «написав злочинно мало» [8, с. 186]. Більше вдавався до вибірково-неформальної комунікації з тими обраними з-поміж колег, учнів та небайдужих до його Української справи людей, котрі відповідали критеріям сумлінного універсалізму та демонстрували сталість під тиском умов і умовностей. А паролем-схвалою на майбутні контакти при зустрічах, як ведеться, лунало іванченківське фірмово-улюблене «Хай Вам щастить!». Завдяки професоровій щирій емпатії та з розмаїття особистих контактів без огляду на статуси й посади за 50 літ його науково-педагогічної праці утворився потужний шар смислів, ба навіть комунікаційний феномен: консолідоване спільним ставленням до цінностей українського як універсалії світової культури співтовариство осіб, що „прийшли на світло його серця” і активно взаємодіють у широких дисциплінарних царинах, пов'язаних з процесами, процедурами, нормами передачі сенсів у межах комунікативно-мовленнєвої системи.

У контексті цієї неформальної спільноти продуктивні, з погляду наукових студій, осередки з'являлися, починаючи з Іванченкового аспірантства (Інститут мовознавства ім. О. Потебні АН УРСР, кер. проф. І. К. Білодід) й потім – його редакторської практики в Держлітвидаві та «Радянському письменнику», викладацької праці на Київському вечірньому факультеті Українського поліграфічного інституту ім. Івана Федорова (кафедра теорії та практики редагування), лекторської роботи в Українському товаристві охорони пам'яток історії та культури «Знання». Крім розмаїтої науково-практичної діяльності дослідника, методиста й редактора, Роман Іванченко у 1950-ті – на початку 1960-х рр. долучався також до значної групи української творчої молоді, яка об'єднувалася довкола поета, перекладача й критика Івана Світличного [1, с. 367]. Члени цієї неформальної спільноти активно досліджували підцензурне і заборонене в українському національно-культурницькому дискурсі, за потреби й самі продукували «самвидав» — рукописні та друковані на машинці тиражем до десятка примірників твори і збірки, опоряджувані художниками з півлегального Клубу творчої молоді [5, с. 58–61].

Оскільки, в тоталітарних суспільствах професійна і наукова комунікація регламентуються з підвищеною жорсткістю, не могло бути й мови про те, щоб результати ідеологічно несанкціонованих вислідів молоді творчої та науково-технічної інтелігенції в Україні навіть і за часів хрущовської «відлиги» побачили друкарський верстат «удома». Тож найрезонансніші дослідницькі матеріали на замовчувану в СРСР тематику (як-от національне питання, органи влади, екологія, військо, спецслужби тощо [4, с. 62]) поширювалися винятково в списках, а заборонені з цензурних міркувань — іноді в гранках або верстці, яку належало «розсипати». Існує корпус непоодиноких свідчень (зокрема, [6, с. 151; 3, с.52–68]), що доцент Іванченко, викладаючи фундаментальні мовознавчі дисципліни на факультеті журналістики КДУ імені Тараса Шевченка, давав найбільш свідомим і «перевірем» зі своїх студентів ознайомитися з ру-

кописом Івана Дзюби «Інтернаціоналізм чи русифікація?». Роман Іванченко не міг погодитися з студентами наодинці про репресії, попереджаючи можливу небезпеку для «неблагонадійних» учнів КДУ з боку органів поліційного нагляду, навіть приватно консультував, як їм поводитися при зустрічах з «відповідальними товаришами» з КГБ. Молодому викладачеві, який щойно став молодим комуністом і головою факультетської парторганізації, довелося недовго вибирати, на чиєму стати боці: сам недавній студент, він прийняв сторону студентів, а не Системи. Тож на зібраннях Гуртка порядку української мови, що його Р. Іванченко вів спочатку в 30-й кімнаті Червоного корпусу, а згодом, подалі від професійних наглядців – у гуртожитку, студенти зачитували свої праці з проблем українського культурного відродження, обговорювали ідеологічно непевні теми на кшталт українських національно-визвольних змагань, українізації 1920-х, ГУЛАГу та діяльності ОУН–УПА.

Зрозуміло, що така ігнорація ідеологічних настанов на користь студентської національної самоідентифікації та інтелектуального плюралізму викладачеві Іванченку дарма не минулася: з факультету журналістики його в 1971 р. фактично витурили, бо зважився публічно заступитись уже за колегу Матвія Шестопаля. Втім, тривале політадміністраторське цькування не звузило в Іванченка проблемно-тематичного, хронологічного чи культурно-географічного діапазонів у наукових студіях. Ще у «Радянському письменнику» молодшим редактором він співробітничав з Олесем Гончаром — напрацювання з відредагованих тоді творів заклали фундамент майбутніх книг самого редактора Іванченка. Як наслідок, осмислення природи редакторської праці з текстом та з автором з-під Іванченкової чорної авторучки вийшли фаховий poradnik «Рукопис у редактора» (1967) та перше видання «Літературного редагування» (1970), які дістали багато позитивних рецензій в Україні й за її межами. Не поредакторському інтенсивна медійованість його особи, широка знаність у колах національної інтелігенції порятували у скрутну годину: сам Микола Бажан у репресивний 1972 р. запросив Іванченка на зустріч до «Української радянської енциклопедії», де запропонував проскрибованому доцентіві редакторську посаду (незважаючи на імовірно «вовчу» характеристику) і мотивував своє ризиковне кадрове рішення з притаманним класикові лаконізмом: «...Знаю Вас як чесну людину і професіонала» [7, с. 652].

Про УРЕ часів Бажанового редакторства вже без натяжок можна говорити як про єдиний за українського національного репресансу культурницький та інтелектуальний концентратор на теренах СРСР — це рівною мірою стосується як його книжкової продукції, так і особового складу залучених до роботи над цими книгами. Зокрема, старший науковий редактор Р. Г. Іванченко працював там над багатотомною «Історією міст і сіл України», «Шевченківським словником», «Словником іншомовних слів» — і паралельно продовжував свої лектури перед фахівцями видавництва по всій Україні. Якимось під час роботи в УРЕ Романові Іванченку надійшла пропозиція від Міносвіти СРСР переїхати до Москви на постійне проживання, щоб працювати спічрайтером в апараті

ЦК — писати доповіді для високопосадовців. Статус, квартира, зарплата до цього додавалися б відповідні, але — Іванченко залишився в «хрущівці» і зі зросійщеною українською наукою [3, с. 28]. Надто бракувало Україні інтелігентів, котрі протистояли її деукраїнізації в 1970–80-х рр. минулого століття, а науковців-гуманітаріїв з-поміж наявних узагалі була «могутня купка». І «купка» ця комунікаційно себе дуже репрезентувала на зляканому тлі збайдужілих.

Вираження автором теми твору за допомогою точного слововживання, адекватність розуміння викладеного автором по читацький бік комунікаційного каналу, кореляція у викладі зрозумілого й точного, методики оптимізації тону розповіді, аналіз актуальної редакторської спадщини та організаційного досвіду видавців минулого в Україні — тут перелічено тільки основні напрями студій «українського буржуазного лінгвіста» Р. Іванченка. Такий життєвий, професійний і науковий досвід вимагав активної передачі. Тож на початку 1976 р. він повернувся доцентом на кафедру мистецтва книги в УПІ ім. Івана Федорова під керівництво майбутнього класика українського графічного дизайну Б. В. Валуєнка.

Завідувач кафедри мистецтва книги надав опальному колезі значні організаційні повноваження по секції редагування і видавничої справи, для якої Роман Григорович підготував навчальний і оперативні плани, розподіляв навантаження викладачів, мав змогу самостійно добирати педагогічний персонал. Так, на кафедру прийшли викладати Лариса Брюховецька, нині головний редактор журналу «Кіно-театр», лінгвіст Катерина Серажим, майбутній доктор філософії Володимир Олефіренко та майбутній директор Парламентського видавництва Юрій Ганжуров, і практик-універсал Михайло Хойнацький, який закінчив курси підвищення кваліфікації редакторів при УПІ ім. Івана Федорова.

Водночас до Іванченка почали звертатися з державних установ по огляди книжкових новинок, рецензії і експертні висновки, вдавалися й до його перекладацьких послуг. Постійними «клієнтами» у Іванченка-рецензента й оглядача до початку 1990-х рр. числилися видавництва «Радянський письменник», «Наукова думка», «Урожай», «Радянська школа», «Здоров'я», «Техніка», товариство «Знання» та науково-інформаційний бюлетень «Архіви України». З ініціативи Держкомвидаву УРСР Роман Григорович знов-таки мав удячних слухачів на курсах підвищення кваліфікації редакційно-видавничого персоналу, де викладав практичну стилістику і літературне редагування. Деякі найбільш резонансні його лекції видані окремими брошурами, що їх виклад характеризується конвергенцією актуальної науковості в прагматику української видавничої роботи тих часів. А у видавництві «Дніпро» 1980 р. побачила світ оригінальна розвідка Р. Іванченка про Івана Нечуя-Левицького, де цей живописець українського традиційного універсуму поставав з нехрестоматійною об'ємністю.

На організаційно корисну справу в Р. Г. Іванченка перетворився й дожданий захист його докторської дисертації навесні 1989-го. Як згадує професор Борис Валуєнко, «за радянських часів від кафедри вимагалось всіляке

планування «на п'ятирічку», приправлене соцзобов'язаннями. І от – треба вичирчати кафедру за пунктом плану «підготовка докторської дисертації». Романа Григоровичу, рятуйте!.. Включили його в план. І тут спрацювала здобувачева сумлінність. Раптово (через кілька років) прийшло скромне запрошення на захист докторської дисертації в Університеті ім. Тараса Шевченка. Офіційне звання «доктор філологічних наук» цілком природно стало відповідати набутому раніше авторитетові й постійній праці Романа Григоровича як науковця» [3, с. 51]. Професор НаУКМА Н. Тоцька з цього приводу підсумувала у своєму друкованому спогаді, що «багато чого змінилося в житті Романа Григоровича, та не змінився своєю суттю тільки він сам, хіба що вдосконалився» [Там само, с. 233]. А М. Тікоцький, професор лінгвістики з Білоруського держуніверситету й офіційний опонент на Іванченковому захисті, завважив: «Роман Григорович, как истинно украинский интеллигент, в своих научных исследованиях выходил далеко за рамки своей узкой специализации. Он глубоко занимался общими проблемами украинской культуры, искусства, истории – и в этой области проявил свое глубокое национальное чувство и глубокую эрудицию» [Там само, с. 224].

На межі 1980–1990-х рр. Україну накрила третя за століття хвиля національного піднесення, здіймаючи на гребені соціальних очікувань і колишніх «українських буржуазних дисидентів», і тих небагатьох сміливців, хто зважувався демонструвати громадянську позицію, відмінну від ідеологічно схваленої. Товариш Василя Симоненка і Івана Світличного, Роман Іванченко, звісно, не міг у цьому залишатися осторонь — тим більше, що його заслужений науковий статус у 1989 р. організаційно оформився у завідування кафедрою видавничої справи та редагування новоутвореного видавничо-поліграфічного факультету Київської політехніки. Це був час, коли ідеологічні плани летіли в тартарари, а навчальні й видавничі — потребували термінового поповнення, корекцій і замін матеріалу правовірно-совєтського на культурно-національний.

Власне, за цим до Романа Григоровича звернулися колеги з Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка: Микола Сулима і Василь Кречотень запросили його взяти участь у внутрішньому перекладі та редакційно-видавничій підготовці хрестоматії з давньої української літератури. Професор Іванченко запропонував їм звернути увагу на літопис козацького полковника Григорія Грабянки, свій вибір обґрунтував, і 1992 р. ця пам'ятка в його перекладі побачила світ у товаристві «Знання». У першій половині 1990-х рр. Іванченко підготував і оприлюднив на Українському радіо також низку публіцистичних роздумів стосовно проблем національно-культурного самоствердження у політичних контекстах переходової доби; в 1999 р. колеги з Парламентського видавництва, зібравши ці матеріали, видали й подарували професорові на 70-ліття книжку його виступів під заголовком «Російський патріотизм чи ментальність Попандопуло?».

До Романа Іванченка як до порадики, критика й офіційного опонента в кандидатських захистах найчастіше зверталися люди мотивовані в науці й

небайдужі до громадських справ (зокрема такі, як Олесь Гоян і Сергій Квіт, нині Президент НаУКМА). Ірадж Ростегар з Ірану спеціально звернувся до професора Іванченка в КПІ, щоб написати кандидатську дисертацію на дражливу в його країні тему політичної карикатури в пресі. Однак не менш «плідні» стосунки в Романа Григоровича налагодилися з талановитими практиками видавничої справи. Зокрема, геофізик і науковий редактор «Вищої школи» Михайло Хойнацький розглядає свої понад 120 науково-практичних публікацій та книжки з питань стандартизації у видавничих установах як прямий наслідок свого співробітництва з професором Іванченком [3, с. 241–243]. Заохочений ним, написав двомовну (!) статтю про редагування підручників до всесеюзного збірника «Редактор і книга» й нинішній директор видавництва «Педагогічна преса» Юрій Кузнецов [Там само, с. 117]. А головний редактор Парламентського видавництва Юрій Дяченко у 2003 р. зорганізував репринтне перевидання підручника Р. Г. Іванченка «Літературне редагування»: колишній голова Держкомвидаву, він як мало хто з посадовців розуміє універсальну дієвість таких гуманітарних друків, адже їм не заважають освічувати видавничу громадськість ні час, ані політична кон'юнктура [7, с. 649].

Переважна більшість Іванченкових партнерів з наукової та фахової комунікації підкреслювали і продовжують наголошувати його академічну й редакторську скромність при щирому ставленні до візаві, але натомість — крайню непоступливість професора у питаннях, які торкалися засадничих підвалин його улюбленої справи — науки про книгу і закони її співтворення. Промовистий факт: будучи членом ВАКу, і аспірантові, і президенту рецензії чи відгуки Іванченко складав оригінально, не вдаючись до жодних заготованок чи кліше [7, с. 650; 3, с. 155–157], а якщо відмовляв, то супроводжував свою відмову детальною аргументацією так, щоб той, кому відмовлено, не постидався звернутись іншим разом (це, втім, не стосувалося «подзвінкових» протезе — в керівництві чи допомозі таким відмовлялося з адміністративною категоричністю).

Роман Іванченко, сказати б так, постійно дбав про «погоду комунікації» — це завважують його численні учні, колеги та співробітники. Наступниця Р. Іванченка на посаді завідувача кафедри видавничої справи та редагування НТУУ «КПІ» проф. О. В. Трішук раз у раз принагідно згадує випадки, завдяки яким співробітники кафедри на власному досвіді поцінували, наскільки психологічний комфорт середовища в колективі дослідників сприяє генерації цікавих ідей та концепцій, незважаючи на зовнішній тиск та попри вікові й статусні бар'єри. Подібним чином у зорганізованих колективах навіть колишні співробітники становлять кадровий та експертний резерви, спорадично долучаючись до співпраці в умовах, що викликають в них лише приємні асоціації, і дістаючи упевненість у своїй незамінності для «альма матер» [3, с. 79].

У професійних середовищах, до яких Роман Іванченко мав дотичність як організатор і лідер опіній, здебільшого панував культ мови і книги, а не власної особи лідера. Навіть такі дражливі для статусних науковців незбіжності думок аспіранта й керівника щодо концептуальних засад наукового

дослідження в Р. Г. Іванченка розв'язувалися цілком демократично – шляхом зовнішньої публічної експертизи на пленумі кафедр, як-от вчинили з окремими положеннями дисертації Олександра Бершова, працівника МЗС України, котрий згодом успішно її захистив. Іванченко не втомлювався заохочувати в співробітниках самостійність («в нас тут персонал на безприв'язному утриманні») і, певно, це — починаючи з їх, співробітників, студентської, аспірантської чи молодшовикладацької юної вольності. Й водночас він не минав нагод скористатися «проблемними ситуаціями», щоб ще і ще раз перевіритись у професійній сумлінності ближніх своїх та тривкості їх етичних засад. Якщо особа виправдовувала себе гідним поведженням, то від професора Іванченка вона могла розраховувати на необмежений кредит довіри, якщо ж ні – їй давалася змога відступити «зберігши лице» на інші організаційні позиції, здебільшого самим Іванченком і підготовлені (показовим тут видається конфлікт аспірантки М. Малиш з групою вечірників, у якій навчалася автор, коли рівень формальної компетентності дуже молодого викладача-початківця увійшов у жорстку суперечність з реальним досвідом практиків-студентів).

Він намагався всіляко сприяти своїм випускникам і співробітникам, які переросли себе на посадах, у працевлаштуванні за фахом. Задля того регулярно обходив редакції київських спеціалізованих часописів (найчастіше — Вісник Київського національного університету, «Слово і час», «Урок української»), щоб прилаштувати до друку статті аспірантів і колег. Сам Іванченко, бува, міг поступитися зарезервованою під його твір позицією в тематичному плані видавництва «Либідь» на користь свого учня Володимира Різуна, щоб той успішніше захистився [7, с. 649]. А ще Роман Григорович — хоч телефоном, хоч у переказі через когось — ніколи не забував привітати колегу чи учня з виходом чергової статті або книжки, що, втім, не виключало критичного розбору при особистій з ним зустрічі [3, с. 72]. У тому, що від Іванченка можна було дістати більше ніж коректну редакторську заувагу чи пораду з оптимізації викладу наукової праці, й досі переконані його колеги-науковці технологічних напрямів з Видавничо-поліграфічного інституту НТУУ «КПІ». Зокрема, професор кафедри технології поліграфічного виробництва Олег Розум пояснює співпрацю з Романом Григоровичем значний читацький успіх власної книжки «Таємниці друкарства», а також — успішні організацію і випуск протягом десяти років найкращого в сучасній Україні науково-практичного часопису з питань книжкової справи і поліграфії «Друкарство».

Назване періодичне видання відрізнялося від подібних часописів тим, що поряд з питаннями технології та організації поліграфічного виробництва приділяло значну увагу суто гуманітарному складникові книжкової справи — зокрема, теорії комунікації, організаційній історії та аналізу поточної практики національних видавничих інституцій. У цьому «Друкарство» дуже нагадує інший взірець фахової української періодики — «Бібліологічні вісті» під редакцією Юра Іванова-Меженка на межі 1920–1930 років. «Кращий професійний часопис видавничо-поліграфічної галузі, який став визнаним в Украї-

ні й за кордоном, науковим виданням ВАК у галузі технічних і гуманітарних наук» головний редактор О. Розум та його заступник Р. Іванченко робили при найширшій підтримці колег-книгарів — зокрема, тодішнього голови Держкомвидаву Ю. Дяченка — та залучили до праці над ним найкращих студентів, випускників, аспірантів, як і фахівців з багатьох суміжних галузей. Це була виснажлива й організаційно дуже складна праця: комерційне підприємство, на базі якого відбувався випуск часопису, ніяк не могло поділити освіту спочатку з державною організацією, чиї приміщення орендувало, а згодом почалися колізії уже між співвласниками самого підприємства [9]. Утім, без посилання на матеріали «Друкарства», як і на авторитет його працівників та експертів, досі не обходяться сумлінні науковці й практики видавничої галузі.

Реноме часопису київських редакторів, дизайнерів і поліграфістів (а редакторська частина виокремлювалася в «Друкарстві» майже до останнього числа) тримається на авторитеті як членів редколегії та випускової групи, так і на добірній автурі й компетентності експертів, котрі об'єдналися навколо цієї редакційної спільноти науковців та практиків. І генеральним ментором з кадрів у ній неформально був Роман Григорович Іванченко, що його прізвище завжди невідокремлено згадується поміж членів редколегії. На його запрошення в редколегії «Друкарства» брали участь у «мозкових штурмах» член-кореспондент НАНУ професор В. Дончик (Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка), директор Інституту журналістики професор А. Москаленко, академік НАН України М. Жулинський, професори А. Погрібний, В. Різун, М. Тимошик. З Іванченкової подачі в «Друкарстві» з'явилася низка матеріалів з історії київських та українських видавничих установ, що їх подали залюблені в книжкову справу Микола Шудря і спадкоємний книжник Сергій Петров (на підставі цих публікацій С. Петров уклав згодом монографію, опублікував її і при підтримці Р. Г. Іванченка захистив кандидатську дисертацію).

На окрему увагу заслуговує організаційно-педагогічна робота Романа Григоровича в редакції «Друкарства» і довкола неї. Зрозуміло, що переважна більшість аспірантів професора мали змогу без нав'язливого співавторства чи «добročинних внесків» надрукувати там свої перші наукові розвідки — цими публікаціями законно тепер пишаються С. Бершов і В. Хоню, І. Побідаш, Н. Фіголь і автор цих рядків. А вчорашній випускник Ігор Агарков, щойно вступивши до аспірантури, отримав запрошення від учителя обійняти в «Друкарстві» посаду відповідального секретаря й за три роки небезпроблемної там співпраці перетворився на одного з кращих видавничих адміністраторів і експертів у галузі поліграфічних матеріалів та устаткування (нині розвиває власне рекламне агентство «Да Вінчі»). Сергій Гречанюк, котрому Роман Григорович також пропонував співпрацю в «Друкарстві», насамкінець зорганізував за його підтримки й активної особистої участі власний видавничий проект – журнал «Урок української» [3, с. 84–85].

Значну організаційно-методичну та науково-консультативну підтримку надав професор Іванченко працівникам новостворюваної кафедри філології

та журналістики у межах новітнього інтегрованого закладу освіти — муніципального Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна». Учениця і співробітниця Романа Григоровича з викладацької праці у КПІ Ганна Онкович, діставши пропозицію зорганізувати цей підрозділ у ВМУРоЛі та його очолювати, звернулася до учителя за порадою — і він одразу запропонував свою допомогу та протягом наступних п'яти років власним прикладом долучив до викладання в цьому закладі недержавної форми власності багатьох відомих та ще більше молодих лінгвістів, редакторів, журналістів, митців. Декому ця робота стала рятівною, як-от автору, що її саме виштовхали зі служби з підготовленою до захисту кандидатською дисертацією, тож посада викладача у ВМУРоЛі «Україна» надала не просто професійний досвід, а й дорогоцінний час і статусну підтримку.

На «рідній» кафедрі видавничої справи та редагування у Київській політехніці Р. Г. Іванченко силами багатьох як старших, так і молодих та й зовсім юних колег, створив і підтримував атмосферу комфортної вимогливості: його розпорядження, вбране у форму гречної пропозиції чи ексклюзивного доручення, здавалося, просто сором не виконати чи проігнорувати. Виглядало на те, що завідувач кафедри ліпше від співробітників відає про їх службові та всякі інші негаразди — настільки доречні часом бували його невимушені «А чи не звернутися б Вам до...» чи «Оце певно стане у пригоді для Вашої наукової теми». А вже професійно мотивоване студентство з виразними національно-культурними перевагами від свого професора тихо шаленіло (гучно він не заохочував, бо на парах і між лекціями розмовляв голосом тихим та лагідним — «Як казав великий Попандопуло, «разойдѝомся красиво!»).

Ще на молодших курсах з'ясувавши рівень спромог у «групі товаришів» чи навіть у певної студентської особи, Іванченко любив підживити новонароджуваний дослідницький інтерес прямою адресацією чи навіть власним «рекомандо» в якийсь дуже закритий документальний фонд, установу чи редакцію — і надалі плекав дослідницький азарт, вищими балами, відзначаючи курсові й письмові студентські роботи на матеріалі якого часом не торкала рука кандидатів і докторів (в основному це стосувалося опрацювання матеріалів, що на початку 1990-х рр. потрапили в книгозбірні та вийшли у відкритий обіг зі «спецхранів»). Цей «навідний» стиль наукової праці перейшов до багатьох його спадкоємців у царині редакторської та навчально-педагогічної діяльності. «Не бійтеся зробити більше — зрештою, це спрацює на Вас», — повторював Іванченко раз у раз колегам та й вихованцям, котрі невимушено почувалися його колегами ще до того, як ставали ними після атестаційних процедур [3, с. 126].

Навіть у гострій полеміці не підносячи тону, професор Іванченко мав щасливу здатність перетворювати колізії на виховні моменти, причому робив це без жодного адміністративного примусу, напучування, менторства — тільки аргументацією і через незмінне «розумію Вашу стурбованість, але...». Час і події згодом демонстрували, що Роман Григорович таки має рацію, бо ніколи не поспішав із висновками «на злобу дня» і заохочував до цього учнів та колег.

Жорстким і непоступливим він ставав хіба тоді, як заходило про принципи фаху, засадничі його стандарти і коректність наукової репрезентації явищ у галузі [2, с. 114]. Всім професійним життям і досвідом науковця-теоретика Р. Г. Іванченко переконав, що новомодні закиди «повідредаговувати всіх по стандарту раз і назавжди» є глибоко осоружні творчій природі редакторських професійних комунікацій та й самій сутності редагування (як фахового посередництва в удосконаленні публічної репрезентації автора та удоступненні предмета його унікального висловлювання). Визначна представниця Львівської школи редагування професор Надія Зелінська з Української академії друкарства окреслює науковий спадок свого колеги Романа Іванченка як «своєрідний орієнтир, еталон, за яким безпомилково відрізняємо справжнє від часоплинного, дійсно вартісне (і для автора, і для читача, і для редактора-фахівця) — від підробок на кшталт американізованих термінів-потвор; корисні узагальнення досвіду попередників і сучасників — від імітацій, якими намагаються підмінити основні засади й принципи нашого фаху» [3, с. 249]. До речі, професор Іванченко на схилі свого віку встиг потурбуватися й про термінологію рекламної галузі як організаційно суміжної з видавничою: в 2001 р. він уклав чи не перший в Україні спеціалізований словник-довідник «Реклама».

Видовище науково-комунікаційної та фахово-просвітницької діяльності професора Іванченка слід вивершити згадкою про його активну участь у розробці національних освітньо-професійних програм підготовки спеціалістів та магістрів кваліфікації 2451.2 «Редактор» та їх освітньо-кваліфікаційних характеристик для Міністерства освіти і науки України в 2002 році. І хоч ці наробки не втілилися в реально чинний галузевий стандарт вищої освіти, їх основні положення враховано у підготовлюваних з 2006-го версіях названих професійно-кваліфікаційних регламентів. Адже в підготовці їх нині безпосередньо задіяна ота неформальна творча спільнота дослідників різних поколінь, що всіх їх чуйний і вимогливий менеджер Роман Іванченко поєднав загальною програмою і навіть стилем дослідницької праці. Це об'єднання однодумців збирається з актуальних приводів як ситуативно-проблемні групи в єдиному середовищі для дискусій, коли є потреба розробити важливі для всього українського суспільства початку XXI ст. проблеми інтелектуально-культурної емансипації від недавнього тоталітарного досвіду «функціонування в замкненому просторі». Уже як мінімум три покоління учнів і наступників Романа Григоровича мають значні теоретичні й практичні результати в цій діяльності, вони визнані у наукових колах та в сфері продукування реальних вартостей як продовжувачі завдання їхнього вчителя — науково здійснити реабілітацію національної «самості» в нечещеному антиукраїнством та показовою зневагою до людської гідності післясоветському соціумі [3, с. 86].

Всі вищеназвані факти й ознаки вказують на те, що довкола малопублічної особи «редактора українських редакторів» Р. Г. Іванченка утворилася й існує повноцінна наукова школа з лідером, ідеєю, комплексом концепцій і силовим полем притягання не тільки в межах певної просторової дислокації

[10, с. 22–23]. Вона об'єднує тих, хто поділяє та обстоює принципи коректного редакторства в дусі комунікаційної настанови «За справжню Україну ще треба поборотись». Професор Іванченко підготував для цього живильне середовище, увиразнив предмет і створив мережу постійних зв'язків між поколіннями, культурницькими осередками, медіями й науково-практичними спільнотами. Нам дістається задача розвивати цей осередок педагогічної та прагматико-наукової активності, щоб на високому рівні підтримувався комунікативно-організаційний потенціал галузі літературного редагування.

1. Доброокий. Спогади про Івана Світличного / упоряд. Л. і Н. Світличні. — К. : Час, 1998. — 572 с. 2. Зелінська Н. Наукова спадщина Р. Г. Іванченка у контексті суспільної реабілітації редакторського фаху / Н. Зелінська // Наук.-практ. конф. до 75-ї річниці з дня народження Р. Г. Іванченка «Обрії друкарства»: тези доп. — К. : ВПК «Політехніка», 2005. 3. Лицар мови української: Роман Іванченко. Спогади про вчителя, вченого, друга / упоряд. Г.П. Іванченко. — К. : Парламентське вид-во, 2008. — 280 с. 4. Моисеев В. Журналистика и журналисты / В. Мойсеев. — К. : Дакор, 2002. — 400 с. 5. Самвидав (сторінка історії української книжкової справи) // Друкарство. — 1996. — № 4–5. — С. 58–61. 6. Скорик М. Зима. Сповідь про пережите / М. Скорик. — К. : Правда Ярославичів, 2000. — 348 с. 7. Тимошик М. Роман Іванченко — засновник української школи з теорії редагування та видавничої справи / М. Тимошик // Дев'ята Всеукраїнська наук.-теорет. конф. «Українська періодика: історія і сучасність»: тези доп. — Львів, 2005. — 676 с. 8. Хоню В. Без вагань і компромісів / В. Хоню // Наук.-практ. конф. до 75-ї річниці з дня народження Р. Г. Іванченка «Обрії друкарства»: тези доп. — К. : ВПК «Політехніка», 2005. 9. Чеповой В. Самая честная игра / В. Чеповой. — К. : Станица-Киев, 2007. — 264 с. Шейко В. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: підруч. / В. Шейко, Н. Кушнарченко — 4-те вид., випр. і доп. — К. : Знання, 2004. — 307 с.

СТАНОВЛЕНИЕ КИЕВСКОЙ ШКОЛЫ ЛИТЕРАТУРНОГО РЕДАКТИРОВАНИЯ ПРОФЕССОРА Р. Г. ИВАНЧЕНКО

Очерчены базовые характеристики организационно-коммуникационного феномена – Киевской научной школы по теории и практике литературного редактирования, основания которой определил, оформил направления исследований и создал организационные предпосылки для изысканий последователям заведующий кафедры издательского дела и редактирования НТУУ «КПИ» в 1989–2004 гг, профессор Роман Иванченко (1929–2004).

SCHOOL OF BECOMING KYIV LITERARY EDITING PROFESSOR R. G. IVANCHENKO

On the basis of wide base of certificates, theoretical generalizations and information from printing sources base descriptions of organizationally communication phenomenon – Kyiv scientific school of theory and practice of the literary editing are outlined, that defined its principles, designed directions of researches and the manager of department of publishing business and the editing created organizational pre-conditions for the study by successors of NTUU «KPI» in 1989–2004 years Ph.D. of Philology, professor Roman Ivanchenko (1929–2004).

Стаття надійшла 13.03.2013